

Ο κλασικισμός

Ο όρος «κλασική μουσική» χρησιμοποιείται συχνά για να εκφράσει το σύνολο των έργων «σοβαρής μουσικής» σε αντίθεση με την «μουσική για διασκέδαση», ένας διαχωρισμός που έγινε έντονος τον 20^ο αιώνα. Για την ιστορία της μουσικής όμως ο όρος «κλασική μουσική» ή «μουσική του κλασικισμού» αναφέρεται στην μουσική δημιουργία της περιόδου **1750-1800**. Ο κλασικισμός ξεκινά στο τέλος του μπαρόκ και τελειώνει με την έλευση του ρομαντισμού. Συχνά αναφέρεται και ως «1^η σχολή της Βιέννης»¹, καθώς η Βιέννη είναι το επίκεντρο της μουσικής αυτής περιόδου.

Σημαντικό ιστορικό γεγονός της εποχής αποτελεί η **Γαλλική Επανάσταση** (1789). Η δημιουργία της αστικής τάξης διεισδύει και στην μουσική, η οποία δεν παίζεται πια μόνο σε εκκλησίες και σε βασιλικές αυλές αλλά και σε αίθουσες συναυλιών και σε λυρικές σκηνές. Έτσι το κοινό διευρύνεται και η μουσική δεν είναι πια προνόμιο μίας ελίτ ευγενούς καταγωγής αλλά όλων εκείνων που μπορούν να πληρώσουν το αντίστοιχο εισιτήριο.

Χαρακτηριστικά της μουσικής της κλασικής περιόδου

- Ιδανικά της μουσικής η διαύγεια και η απλότητα
- Σημαντικό στοιχείο η δομή
- Δεν χρησιμοποιείται πια το συνεχές μπάσο (basso continuo) του μπαρόκ
- Η πολύπλοκη πολυφωνική γραφή αντικαθίσταται με το ομοφωνικό στιλ
- Εδραιώνεται η χρήση της τρίφωνης συγχορδίας και της αρμονίας που βασίζεται σ' αυτήν
- Καθιερώνεται η σονάτα τόσο ως μουσικό είδος όσο και ως δομική αρχή (μορφή σονάτας)
- Βασικό μουσικό είδος η συμφωνία
- Καθιερώνεται η συμφωνική ορχήστρα

Τρίφωνη συγχορδία

ονομάζεται μία συγχορδία με τρεις νότες: η πιο χαμηλή λέγεται θεμέλιος και δίνει το όνομά της στην συγχορδία, η μεσαία νότα βρίσκεται σε απόσταση τρίτης από την θεμέλιο ενώ η τελευταία σε απόσταση πέμπτης. Π.χ. συγχορδία ντο = ντο-μι-σολ

Οι βασικοί συνθέτες του κλασικισμού

Γιόζεφ **Χάυντν** [Joseph Haydn] (1732-1809)

Βόλφγκανγκ Αμαντέους **Μότσαρτ** [Wolfgang Amadeus Mozart] (1756-91)

Λούντβιχ βαν **Μπετόβεν** [Ludwig van Beethoven] (1770-1827)

¹ Η 2^η σχολή της Βιέννης θα έρθει αργότερα, τον 20^ο αιώνα με τον Άρνολτν Σαϊνμπεργκ και τους μαθητές του.

Σημαντικά μουσικά είδη

Σονάτα: οργανική σολιστική σύνθεση για πληκτροφόρο ή για σύνολο μουσικής δωματίου (π.χ. σονάτα για βιολί και πιάνο), με τρία ή τέσσερα μέρη, της οποίας το πρώτο μέρος τουλάχιστον ακολουθεί την μορφή της σονάτας.

Ληντ (Lied): μονομερής σύνθεση, οργανική ή φωνητική, που προέρχεται από την στροφική ποίηση.

Η μορφή της σονάτας

Πρόκειται για μία προκαθορισμένη δομή την οποία ακολουθούν κάποια από τα μέρη οργανικών συνθέσεων της εποχής. Στην αρχή ακούγονται τα δύο θέματα του μέρους (χαρακτηριστικές μελωδίες με αντιθετικό συνήθως χαρακτήρα), στην συνέχεια ακολουθεί η επεξεργασία των θεμάτων αυτών και στο τέλος ακούγονται ξανά τα δύο θέματα.

Παραλλαγές (Variation): στην παραλλαγή ο συνθέτης επεξεργάζεται μία προϋπάρχουσα σύνθεση (λαϊκό τραγούδι ή γνωστή σύνθεση άλλου συνθέτη) με διάφορους τρόπους αλλάζοντας π.χ. τον ρυθμό, την ταχύτητα, τον τρόπο (από μείζονα σε ελάσσονα και το αντίστροφο) ή την αρμονία, η αρχική μελωδία όμως παραμένει αναγνωρίσιμη.

Συμφωνία: τετραμερής ορχηστρική σύνθεση. Πρόκειται για το χαρακτηριστικό μουσικό είδος του κλασικισμού και του ρομαντισμού. Δομή: 1^ο μέρος- γρήγορο, 2^ο μέρος – αργό, 3^ο μέρος – χορευτικός ρυθμός, 4^ο μέρος- πολύ γρήγορο.

Κουαρτέτο εγχόρδων: βασικό είδος μουσικής δωματίου που ακολουθεί συνήθως την δομή της συμφωνίας. Τα όργανα: 2 βιολιά, 1 βιόλα, 1 βιολοντσέλο

Opera seria: μεγάλη όπερα σε ιταλικό στιλ (και γλώσσα συνήθως) και σοβαρό θέμα [έρωτας, πάθος, πεπρωμένο κλπ]

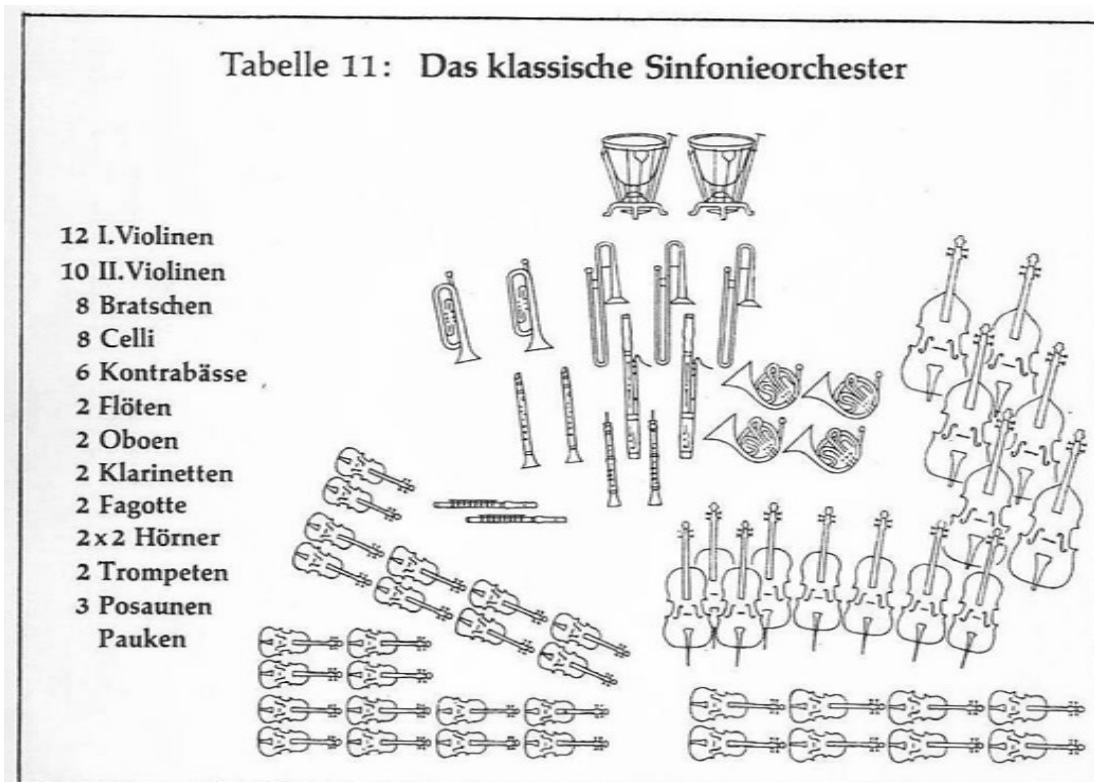
Opera buffa: όπερα με εύθυμο χαρακτήρα και θέματα από την καθημερινή ζωή της αστικής τάξης: έρωτας (με χιουμοριστική όμως διάθεση), μεταμφιέσεις, κωμικές καταστάσεις, γιορτές κλπ

Singspiel : όπερα με εύθυμο χαρακτήρα, στην οποία παρεμβάλλονται και διάλογοι (πρόζα) και χορευτικά τμήματα.

Μουσικά όργανα

- Τελειοποιείται και κυριαρχεί το **πιάνο**
- Σταθεροποιούνται διάφοροι **συνδυασμοί μουσικής δωματίου:** Κουαρτέτο εγχόρδων (2 βιολιά, 1 βιόλα, 1 βιολοντσέλο), Πιάνο + σολιστικό όργανο (π.χ. βιολί, βιολοντσέλο, φλάουτο, κόρνο κλπ), Πιάνο και 2 σολιστικά όργανα (π.χ. βιολί και βιολοντσέλο)

- Σταθεροποιείται η **συμφωνική ορχήστρα** που περιλαμβάνει:
 - ❖ Έγχορδα (βιολιά, βιόλες, βιολοντσέλα και κοντραμπάσα)
 - ❖ Από δύο ξύλινα (φλάουτο, κλαρινέτο, όμποε, φαγκότο)
 - ❖ Τέσσερα κόρνα (ακόμα φυσικά – χωρίς κλειδιά)
 - ❖ Τρία τρομπόνια
 - ❖ Δύο τρομπέτες
 - ❖ Ζεύγος τυμπάνων

Ερωτήσεις

1. Τι σημαίνει «κλασική μουσική»;
2. Πότε τοποθετείται χρονικά η εποχή του κλασικισμού;
3. Ποιο ιστορικό γεγονός σημαδεύει την εποχή του κλασικισμού;
4. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της μουσικής του κλασικισμού;
5. Ποιοι είναι οι τρεις βασικοί συνθέτες του κλασικισμού;
6. Τι είναι η σονάτα (ως μουσικό είδος);
7. Τι είναι η μορφή σονάτας;
8. Τι είναι οι παραλλαγές (Variation);
9. Τι είναι η συμφωνία;
10. Τι είναι το κουαρτέτο εγχόρδων; Ποια όργανα το αποτελούν;
11. Τι είναι η opera seria και τι η opera buffa;
12. Αναφέρατε δύο συνδυασμούς οργάνων μουσικής δωματίου.
13. Ποια όργανα περιλαμβάνει η συμφωνική ορχήστρα της κλασικής περιόδου;

Γιόζεφ Χάυντν

Ο Χάυντν έμεινε γνωστός ως «ο πατέρας της συμφωνίας». Η συμφωνία βέβαια ως είδος δεν είναι δική του εφεύρεση, η δημιουργία του όμως – περισσότερες από 100 συμφωνίες – θα του προσφέρει την «πατρότητα». Πολλές από τις συμφωνίες του έχουν περιγραφικούς τίτλους που σχετίζονται με την μουσική τους: στην «**Συμφωνία της έκπληξης**» (Surprise Symphony) μεμονωμένες πολύ δυνατές συγχορδίες από ολόκληρη την ορχήστρα (και τα τύμπανα) «ταράζουν» την ήσυχη μελωδία. Για την συμφωνία αυτή η παράδοση λέει ότι είχε σκοπό να ξυπνά τους κοιμισμένους ακροατές (!) κάτι που φυσικά δεν επιβεβαίωνε ο συνθέτης.

Με τον Χάυντν έχει συνδεθεί και μια πρώτη μορφή «μουσικού συνδικαλισμού»: Η «**Συμφωνία του Αποχαιρετισμού**» (“Abschiedssymphonie”) συνδέεται με ένα ανέκδοτο από τη ζωή των μουσικών της αυλής, οι οποίοι υποχρεώνονταν να αποχωρίζονται τις οικογένειές τους κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, όταν η πριγκιπική αυλή μεταφερόταν σε ουγγρική επαρχία. Το 1772 ο πρίγκιπας δέχτηκε στην εξοχική έπαυλη την επίσκεψη του διαπιστευμένου στη Βιέννη πρέσβη του βασιλιά Λουδοβίκου του ΙΕ΄. Όταν το Νοέμβριο ο πρίγκιπας ανακοίνωσε την επιθυμία του επιφανούς καλεσμένου του να παραμείνει στο θερινό ανάκτορο για άλλους δύο μήνες, η δυσαρέσκεια των μουσικών κορυφώθηκε και ο Haydn κλήθηκε να παρέμβει. Έγραψε λοιπόν την «Συμφωνία του Αποχαιρετισμού» στο φινάλε της οποίας φεύγουν ένας ένας οι μουσικοί, αφήνοντας στο τέλος μόνο τον μαέστρο. Ο πρίγκιπας φαίνεται να κατανόησε αμέσως το μουσικό μήνυμα του έργου, κι έτσι επομένη κιόλας της συναυλίας, αποφάσισε να επιστρέψουν.

- ✓ Δείτε τον «αποχαιρετισμό» των μουσικών με την Φιλαρμονική της Βιέννης και μαέστρο τον Daniel Barenboim:
<http://www.youtube.com/watch?v=RXY4DaF9d9Y&hl=el>
- ✓ Δείτε ακόμα: Αφιέρωμα στα 200 χρόνια από τον θάνατο του Χάυντν, στο βήμα online (<http://www.tovima.gr/default.asp?pid=45&afid=13>)

Ερωτήσεις

1. Γιατί ο Χάυντν ονομάστηκε «πατέρας της συμφωνίας»;
2. Τι γνωρίζετε για την «συμφωνία της έκπληξης»;
3. Τι γνωρίζετε για την «συμφωνία του αποχαιρετισμού»;

Βόλφγκανγκ Αμαντέους Μότσαρτ

Ο Μότσαρτ υπήρξε ένας από τους πιο σημαντικούς συνθέτες στην ιστορία της μουσικής και ένα από τα πιο γνωστά «παιδιά-θαύματα». Ξεκίνησε μαθήματα μουσικής σε ηλικία τεσσάρων ετών με δάσκαλο τον πατέρα του Λέοπολντ και εμφανίστηκε στο κοινό έναν χρόνο αργότερα μαζί με την αδελφή του. Μεγάλες περιοδείες θα κάνουν γνωστό το παιδί-θαύμα σε ολόκληρη την Αυστρία. Μεγαλώνοντας συνεχίζει την καριέρα του ως συνθέτης. Το όνομα του θα συνδεθεί τόσο με οργανικές συνθέσεις (**μουσική δωματίου, συμφωνίες, κοντσέρτα**) όσο και με φωνητικές (**λειτουργίες, καντάτες κλπ.**) ενώ θα γράψει μερικές από τις πιο αγαπητές όπερες: **«Μαγικός αυλός», «Έτσι κάνουν όλες», «Απαγωγή από το Σεράι», «Οι γάμοι του Φίγκαρο», «Ντον Τζιοβάνι»,** που βρίσκονται ακόμη και σήμερα στα φαβορί του ρεπερτορίου σχεδόν κάθε λυρικής σκηνής. Η παράδοση θέλει τον Μότσαρτ να ζει μια άστατη ζωή, να είναι κυκλοθυμικός και να έχει αδυναμία στις γυναίκες. Σε ηλικία μόλις 35 ετών πεθαίνει και κηδεύεται φτωχικά σε μαζικό τάφο. Ο τάφος του δεν εντοπίστηκε ποτέ με ακρίβεια, γι' αυτό ο επίσημος τάφος στην πτέρυγα τιμωμένων του κεντρικού νεκροταφείου της Βιέννης είναι κενοτάφιο. Πολλές ιστορίες θα γραφτούν για τον «μυστηριώδη» θάνατό του και την ενδεχόμενη σύνδεσή του με την παραγγελία ενός **Requiem** (νεκρώσιμη ακολουθία) λίγο πριν. Ιστορικά πάντως η παραγγελία αυτή έγινε από τον κόμητα F. Walsegg- Sturpach, ενώ το σημαντικό αυτό έργο έμεινε ημιτελές. Στην σημερινή του μορφή παίζεται ολοκληρωμένο από τους συνθέτες J. Eybler και ο F. X. Süssmayer και αποτελεί ένα από τα πιο όμορφα στο είδος του.

Μια από τις πιο σημαντικές όπερες του Μότσαρτ, ο «Μαγικός αυλός», συνδέεται και με την τεκτονική παράδοση. Ο Μότσαρτ ανήκε ήδη από το 1984 στην τεκτονική στοά „Zur Wohltätigkeit“ και ήταν ενθουσιασμένος από την σχετική ιδεολογία, που προσεγγίζει τα ιδανικά της Γαλλικής Επανάστασης. Στον «Μαγικό αυλό» παρουσιάζει μέσα από την όπερα την πορεία του ανθρώπου προς την μύηση, ενώ οι διάφορες δοκιμασίες που περνά ο Ταμίνο, ο ήρωας της όπερας, θεωρείται ότι παρουσιάζουν τις δοκιμασίες της τεκτονικής μύησης.

✓ Βιβλία για τον Μότσαρτ (στα ελληνικά)

Richard Baker: *Mozart*, Εκδόσεις Libro, 1991.

Γ. Βασιλειάδης: *Μότσαρτ: χρόνια ωριμότητας (1783-1791)*, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1991.

Marcel Brion: *Η καθημερινή ζωή στη Βιέννη την εποχή του Μότσαρτ και του Σούμπερτ*, Εκδόσεις Παπαδήμας, 1994.

Γ. Δρόσος: *B. A. Μότσαρτ, τόμος 1 - Η ζωή, Το έργο, Η εποχή του, Ο κατάλογος Κέχελ*, ΜΟΥΣΙΚΗ 5, εκδόσεις Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1989.

Γ. Δρόσος: *B. A. Μότσαρτ, τόμος 2 - Δον Τζιοβάνι, Μαγικός Αυλός*, ΜΟΥΣΙΚΗ 6, εκδόσεις Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1989.

Norbert Elias: *Μότσαρτ, Το πορτραίτο μιας μεγαλοφυΐας*, Εκδόσεις Ίνδικτος, 2001.

W.A.Mozart: *Αλληλογραφία*, Εκδόσεις Ερατώ, 2001 βελτιωμένη έκδοση.

W.A.Mozart: *Γράμματα*, Εκδόσεις Μεγάρου Μουσικής, 1991.

Michel Parouty: *Mozart, Ο αγαπημένος των θεών*, Εκδόσεις Δεληθανάση, 1992.

Ερίκ-Εμανουέλ Σμιτ: *Η ζωή μου με τον Μότσαρτ*, Εκδόσεις Opera, 2005.

Katharine Thomson: *Mozart, Ο Τεκτονικός μίτος στο έργο του*, Εκδόσεις Γκοβόστη, 1995.

- ✓ **Διαβάστε** για τις γυναίκες του Μότσαρτ, για την σχέση μίσους με τον Σαλιέρι κ.α. στην εφαρμογή πολυμέσων για τον Μότσαρτ από το Εργαστήριο Πολυμέσων του ΤΕΙ Αθήνας: <http://sfrang.com/selides/Mozart/Index.htm>
- ✓ **Όλα τα έργα του Μότσαρτ** σε Mp3: <http://213.188.106.66/mozart00.htm>
- ✓ **“Rock me Amadeus”** (Falko):
<http://www.youtube.com/watch?v=trOij8SPIAo>
<http://www.youtube.com/watch?v=ubciWqV8DQ8&feature=related>
 (Συνδυασμός της ταινίας Amadeus με το Rock me Amadeus)
- ✓ **Ο Μότσαρτ πρωταγωνιστής** σε... ταινίες, βιβλία, όπερες, video games κ.α.!
 Διαβάστε το άρθρο: http://en.wikipedia.org/wiki/Mozart_in_fiction

Ερωτήσεις

1. Γιατί ο Μότσαρτ χαρακτηρίζεται ως «παιδί-θαύμα»;
2. Αναφέρατε τρεις όπερες του Μότσαρτ.
3. Ποια έργα του Μότσαρτ γνωρίζετε που να είναι ακόμη δημοφιλή;
4. Με ποιο έργο του Μότσαρτ συνδέεται ο θάνατός του;
5. Ποιο έργο του Μότσαρτ συνδέθηκε με την τεκτονική ιδεολογία;

Λούντβιχ βαν Μπετόβεν

Ο Μπετόβεν είναι ο τρίτος και τελευταίος «κλασικός», ενώ θεωρείται ταυτόχρονα και ο πρώτος ρομαντικός συνθέτης. Έγραψε **9 συμφωνίες, 16 κουαρτέτα εγχόρδων, 32 σονάτες για πιάνο, 5 κοντσέρτα για πιάνο, 22 παραλλαγές, 2 λειτουργίες, ένα ορατόριο, μία όπερα (Φιντέλιο)**, κα.

Ο Μπετόβεν θα ενστερνιστεί γρήγορα την ιδεολογία που συνδέεται με την Γαλλική Επανάσταση (Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα) και θα αφιερώσει την **3^η συμφωνία** του, που ονομάζεται «**Ηρωική**» (Eroica) στον Ναπολέοντα. Όταν όμως λίγα χρόνια αργότερα ο Ναπολέων στέφεται αυτοκράτωρ (το 1804) και ξεχνά τα περί ελευθερίας, ο Μπετόβεν σκίζει αυτήν την αφιέρωση. Δύο ακόμη πολύ σημαντικά έργα του συνδέθηκαν με το ιδανικό της ελευθερίας: η όπερά του **Φιντέλιο**, στην οποία η κεντρική ηρωίδα, Λεονόρα, μεταμφιέζεται σε στρατιώτη (με το όνομα Φιντέλιο) για να σώσει τον αγαπημένο της που είναι αιχμάλωτος. Η **9^η συμφωνία** τελειώνει με μία μελοποίηση του ποιήματος «Ωδή στην χαρά» του Σίλλερ (Schiller), έναν ύμνο στο ιδανικό της συναδέλφωσης των λαών, στην ενότητα και την ελευθερία. Η συμφωνία αυτή υπηρετεί και μουσικά το ιδανικό της ελευθερίας, αφού απελευθερώνει το είδος της συμφωνίας από την δεσμευτική μορφή που είχε πάρει από τους προηγούμενους συνθέτες. Η 9^η συμφωνία είναι η πρώτη συμφωνία που έχει και χορωδία και σολίστες (τραγουδιστές), ενώ το φινάλε, η γνωστή μελωδία της «Ωδής στη χαρά» επελέγη και ως ύμνος της Ευρωπαϊκής Ένωσης². Η παράδοση λέει ότι ο Μπετόβεν, που στην προεμιέρα της 9^{ης} συμφωνίας ήταν ήδη τελείως κουφός, διήυθνε ο ίδιος την παράσταση. Στο τέλος και ενώ η αίθουσα γέμιζε από τα ενθουσιώδη χειροκροτήματα, εκείνος δεν γύριζε προς το κοινό, καθώς δεν τα άκουγε. Χρειάστηκε να τον γυρίσει ένας μουσικός για να καταλάβει την εκπληκτική επιτυχία του έργου του.

Φαίνεται ότι ο Μπετόβεν, όπως πολλοί καλλιτέχνες, ήταν ιδιαίτερα ιδιόρρυθμος χαρακτήρας. Ίσως αυτή να ήταν και η αιτία για το ότι ποτέ δεν παντρεύτηκε, παρ' όλο που λέγεται ότι δεν έμενε ασυγκίνητος από τις γυναίκες του περιβάλλοντός του. Μία όμως φαίνεται ότι έπαιξε σοβαρό ρόλο στην ζωή του: η «αθάνατη αγαπημένη», όπως αναφέρεται στα γράμματά του, η οποία παραμένει ακόμα άγνωστη, παρ' ότι αρκετοί προσπάθησαν να ανακαλύψουν ποια ήταν.

Ταινίες με θέμα τον Μπετόβεν:

1949: „Eroica“: Αυστριακή ταινία βραβευμένη στις Κάννες...

1994: «Αθάνατη αγαπημένη», αναζητώντας την κρυφή ερωμένη...

2006: „Copying Beethoven“, ταινία σχετικά με τις τελευταίες μέρες της ζωής του συνθέτη και την προσπάθειά του να τελειώσει την 9^η συμφωνία.

² Λεπτομέρειες στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης:
http://europa.eu/abc/symbols/anthem/index_el.htm

Ξέρατε ότι:

- ✓ στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η χωρητικότητα του νέου τότε ψηφιακού δίσκου (CD) ορίστηκε από τις εταιρίες Philips και Sony σε 74 λεπτά για να χωρά ολόκληρη την 9^η συμφωνία του Μπετόβεν στην πιο αργή της εκτέλεση (με μαέστρο τον Wilhelm Furtwängler, σε ηχογράφιση του 1951)
- ✓ Ο Leonard Bernstein παρουσίασε στις 25 Δεκεμβρίου 1989 στο Βερολίνο την 9^η συμφωνία του Μπετόβεν αντικαθιστώντας την λέξη χαρά (Freude) με την λέξη ελευθερία (Freiheit), σε μια συναυλία επ' ευκαιρία της πτώσης του τείχους και της Ένωσης των δύο Γερμανιών.
Δείτε το εν λόγω απόσπασμα της συναυλίας :
<http://www.youtube.com/watch?v=l46GNducspk&NR=1>
Δείτε την σχετική συνέντευξη με τον Μπέρνσταϊν στα αγγλικά:
<http://www.youtube.com/watch?v=sjhWZc1YzMI>
- ✓ Ο Michael Jackson χρησιμοποίησε τμήματα από το τέταρτο μέρος της 9^{ης} συμφωνίας του Μπετόβεν για την εισαγωγή του τραγουδιού «Will you be there» (<http://www.youtube.com/watch?v=PvYygcMDdQ>)

Ερωτήσεις

1. Πόσες συμφωνίες έγραψε ο Μπετόβεν;
2. Πόσες όπερες έγραψε ο Μπετόβεν;
3. Ποια συμφωνία του Μπετόβεν ήταν αρχικά αφιερωμένη στον Ναπολέοντα; Γιατί ο Μπετόβεν ακύρωσε αυτήν την αφιέρωση;
4. Ποια έργα του Μπετόβεν συνδέονται με το ιδανικό της ελευθερίας;
5. Σε ποια συμφωνία του Μπετόβεν εμφανίζεται και χορωδία;
6. Από ποιο έργο του Μπετόβεν προέρχεται ο ύμνος της Ευρωπαϊκής Ένωσης;

Καρικατούρες για τους τρεις κλασικούς³

Μπορείτε να βρείτε ποιος συνθέτης απεικονίζεται σε κάθε μια;

³ Τα σκίτσα είναι του Matthias Richter, βλ. <http://www.tamino-klassikforum.at/thread.php?threadid=8005>